

УДК [745.52:7.072.2]

К.С. Цуркан

ХУДОЖНІЙ ТЕКСТИЛЬ УКРАЇНИ У СПЕЦІАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ПОШУКУ

Однією з актуальних проблем розвою українського суспільства є питання розвитку вітчизняної культури, що, в свою чергу, не мислиться без поглиблення відповідних теоретичних знань. Серед важливих галузей сучасної культурної практики є художній текстиль – об'єкт низки мистецтвознавчих досліджень. Аналізу найважливіших праць у царині мистецтва художнього текстилю присвячена дана публікація.

Серед фундаментальних праць про природу і особливості мистецтва текстилю є монографія Г. Земпера «Практична естетика» [7], в якій автор аналізував природу сучасного йому мистецтва, глибинні взаємозв'язки з культурою минулого. Результатом наукових пошуків стала класифікація художніх форм за якостями матеріалів, необхідних для виконання творів мистецтва.

Цінними є спостереження автора відносно естетичних властивостей різноманітних ткацьких переплетень, утворення рельєфів на тканині за допомогою швів, рубців та інших декоративних елементів.

Народне килимарство – один із найдавніших видів художніх промислів. Чимало дослідників цікавив цей вид художньої творчості. Відомості про історію розвитку українського килимарства від найдавніших часів знаходимо в працях А. Жука [5], Я. Запаса [6], С. Сидорович [23], І. Гургула [1].

Значної уваги питанням розвитку мануфактурного та кустарного виробництва надає А. Жук [5], розглядаючи виробничу діяльність окремих килимарських центрів і земських майстерень (на прикладі конкретних зразків килимів). Автор диференціює етапи розвитку художніх форм українських килимів у дожовтневий період. Цінним є й його аналіз художніх особливостей українського килима за регіонами.

Проблематиці радянського килимарства присвячена праця А. Жука «Український радянський килим» [4], що розглядає орнаментальну та сюжетно-тематичну складову упродовж майже 60 років (1917-1970 рр.)

Я. Запаском підготовлено і видано низку навчально-методичних праць з історії українського декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема двотомний «Словник декоративно-ужиткового мистецтва».

Його праця «Українське народне килимарство» [6] містить огляд розвитку українського народного килимарства від найдавніших часів до сучасності. На основі вивчення музейних килимових збірок та продукції килимарського виробництва презентована характеристика стильової різноманітності різних етнографічних районів України. Під керівництвом Я. Запаса дисертаційне дослідження Г. Когут [9] стало першою спробою вивчення українських «панських» килимів XVII-XVIII ст. у контексті розвитку світового килимарства.

У праці С. Сидорович «Художня тканина західних областей УРСР» [23] здійснено ретроспективний огляд розвитку народного ткацтва в західних областях УРСР, виділені типові ознаки ткацьких технік за регіональною приналежністю, здійснено систематизацію народних художніх тканин за типами й побутовим використанням, а також проаналізовано орнамент народних тканин України за призначенням, регіональними особливостями, формою і змістом орнаментальних мотивів.

Українським художнім тканинам повоєнного періоду (1945–1980 рр.) присвячена праця згаданого вже А. Жука «Сучасні українські художні тканини» [3]. Розглядаються їх функціональне призначення, особливості технології виготовлення, засоби оздоблення. Монографія складається з двох частин, тематично поділених на два технологічні методи виробництва тканин – машинний і ручний. У першій частині всі промислові тканини розглянуто за їх призначенням (одягові і декоративно-інтер'єрні), тоді як у Ч. II розглядаються тканини ручного виготовлення; розглянуто також осередки традиційного ткацтва. Особливу увагу приділено творчому доробку митців, що працювали над розробками нових рисунків та колористик для тканин, покращенням їх структурних якостей [3].

«Народні тканини» на території західноукраїнських земель вивчала І. Гургула [1]. Автор виділяє характерні художні ознаки народного мистецтва західних областей України, що склалися історично. Серед інших видів народного мистецтва розглядаються тенденції у розвитку килимарства кінця XIX – початку XX ст.

Українська народна тканина XIX-XX ст. була об'єктом дисертаційного дослідження О. Никорак. А 2004 р. вийшла друком її інформативно багата монографія за матеріалами дисертації [19]. В розділі I монографії розглянуто розвиток ткацтва в Україні від найдавніших часів до початку XXI ст. У науковий обіг введено поняття типології тканих виробів XIX – середини XX ст. для одягу, інтер'єру житла та господарського призначення. Визначено локальні художні особливості традиційних тканин для інтер'єру житла за територіальною приналежністю. Здійснено характеристику традиційних тканин, що використовуються у звичаях та обрядах.

Названі мистецтвознавчі праці спрямовані на вирішення проблематики художньо-стильових особливостей народного мистецтва. Але в художньому текстилі існують такі мистецькі явища, що пов'язані з українською культурною традицією та отримали в історії українського мистецтва свій розвиток, як от золото-ткацтво (виготовлення декоративних та ужиткових шовкових тканин, у структуру яких вводиться обкручена золотим чи срібним дротом шовкова нитка).

Уперше золото-ткацтво як самостійне мистецьке явище в контексті історії українського мистецтва дослідила Цимбала Л. В її дисертаційному дослідженні здійснено типологізацію золототканих виробів Галичини XVIII-XX ст. на основі зразків, що зберігаються у Львові, Тернополі, Києві, Варшаві, Кракові, Лодзі, Вроцлаві, окреслено художньо-стильові особливості золототканих поясів і макат із врахуванням взаємовпливу східних (перських і турецьких) взірців, народних традицій ткацтва Галичини та європейських мистецьких стилів, у науковий обіг введено нові архівні матеріали. Верхні часові межі дослідження охоплюють XX ст., з огляду на звернення до золото-ткацької традиції в мистецьких школах [24].

В'язання, як вагому галузь мистецтва України, вперше дослідила Козакевич О. Територіальні межі її дослідження охоплюють західні області України – Закарпатську, гірські райони Чернівецької, Івано-Франківську, Львівську, Тернопільську, Волинську та Рівненську. Автором виявлені осередки в'язального виробництва наприкінці XIX – першої третини XX ст., розроблена типологія в'язаних виробів, виявлено художньо-стильові особливості в'язаних виробів у контексті моди та українського декоративно-ужиткового мистецтва. Хронологічні межі дослідження обумовлені тим, що найбільший розвиток мистецтва в'язання на західноукраїнських землях припав на кінець XIX-I третину XX ст.

Попри величезний мистецький доробок у галузі народної вибійки донедавна не існувало спеціального дослідження з цієї проблематики. Вперше його здійснила Р. Дутка [2]. В своїй дисертації автор визначила художні особливості українських вибіячених тканин XVII – I пол. XX ст., сформувала типологічний ряд виявлених творів, окреслила сфери застосування вибіячених тканин.

Гобелен тривалий час залишався однією з найбільш популярних галузей сучасного українського авторського текстилю. Витоки та розвиток українського радянського гобелену вивчала Г. Кусько, яка здійснила типологізацію, виявила специфіку, аспекти синтезу в інтер'єрі. В її дисертації розглядається теоретичний аспект гобелену у зв'язку з художньою практикою України протягом його історичного розвитку (від XVIII ст.). Дослідження побудовано на значній фактологічній базі – оригіналів та репродукцій гобеленів України, вивчення монографій, статей, архівних матеріалів, колекцій Українського державного музею народного декоративного мистецтва, Львівського музею українського мистецтва, Донецького, Запорізького, Івано-Франківського, Дніпропетровського та інших музеїв, фотоархівами. Чимало уваги приділено творчим процесам, що відбуваються на Решетилівській фабриці художніх виробів, Глинянській фабриці «Перемога». Та й аналіз 616 творів автором також свідчить про достатньо високу об'єктивність висновків [14].

Художнє ткацтво Львова другої пол. XX ст. стало предметом наукового зацікавлення О. Луковської [18], принаймні висновки про його художні особливості зроблені автором на основі ознайомлення з творами львівських митців. У дисертації з'ясовується роль спеціальної мистецької освіти. Проаналізовано особливості формування та напрями навчального процесу відділу художнього текстилю ЛДКДУМ ім. І. Труша та кафедри художнього текстилю ЛНАМ. Висвітлено значення традиційних та новачієних пошуків у діяльності кафедри художнього текстилю ЛНАМ. Досліджено розвиток львівського художнього ткацтва 1960-1990 рр. [18; 8].

З 20-х років XX ст. в Україні набув поширення такий підвид художнього текстилю, як мистецтво розпису тканин. У дисертації Г. Печенюк проаналізовано становлення українського розписного текстилю, фахової школи розпису тканин (в середині 60-х років), що сформувалась на базі ЛНАМ (на той час ЛДПДМ) [20]. Автор здійснює диференціацію орнаменталії в системі «Художня тканина».

Проблематиці мистецької освіти середини XIX – середини XX ст. присвячена монографія Р. Шмагала, захищена як докторська дисертація 2006 р. Територіальні межі дисертації охоплюють мистецьку освіту в Україні та мистецьку освіту поза межами країни. Здійснено аналіз

функціонування художньо-промислової і ремісничої освіти в Галичині, Буковині, Закарпатті, Волині, східних областях України, вищих мистецьких школах Києва, Харкова, Одеси. Сформовано методологічні моделі мистецької освіти і мистецько-ремісничого руху.

Автор довів, що в якості субдисципліни мистецтвознавства мистецька освіта має всі вихідні науково-теоретичні параметри, серед яких головними визнаються предмет дослідження та його методологія. Вмотивованим є й висновок, що історично доведено неспроможність довготривалого і повноцінного забезпечення функціонування мистецької освіти лише на меценатській основі без фінансової підтримки держави [26; 34].

До питання розвитку художнього текстилю в аспекті художньої освіти звертались Шмагало Р. [26], Токар М., Кусько Г. Д. [11], Печенюк, Шульга З. М., Студенець Н., Шпирало-Запоточна Л., Стельмашук Г., Луковська [16, 17].

Аспекти розвитку різних видів декоративно-прикладного мистецтва ХХ ст. розглянуті в монографії Т. Кари-Васильєвої та З. Чегусової «Декоративне мистецтво України ХХ століття. В пошуках «великого стилю» [8]. В ній знаходимо інформацію про діяльність промислово-ткацьких шкіл початку ХХ ст., організацію художніх артілей. Значна увага авторами приділяється аналізу художнього потенціалу Академії мистецтв України, якою керував свого часу В. Кричевський. В Академії розроблялись проекти інтер'єрів для різних верств населення. Авторами акцентується на періоді 30–50х рр., коли в Україні була створена мережа вищої мистецької освіти, застосовувалися найновіші сучасні принципи й методи навчання. Йдеться тут і про розвиток гобелена як виду монументального мистецтва [8; 70].

Одна з провідних тенденцій 90-х років – «геометризм», продовженням пошуків стало створення скульптурно-зображальних композицій [8; 193], що теж дістав відповідне висвітлення.

Наприкінці 50-х років ХХ ст. в Європі та США виникло широкомасштабне явище, яке в мистецтвознавстві дістало різні назви «новий гобелен», «мистецтво тканини», «мистецтво волокна», проте у вітчизняному мистецтвознавстві бракувало відомостей про художній текстиль Заходу. Новаторською в цьому плані стала стаття Г. Кусько «Новий текстиль: виникнення, поступ і контури явища» [12]. Охоплюючи період кінця 50 – кінця 80-х рр. ХХ ст. автор використовує такі терміни: монументальний текстиль, об'ємні форми, експресія, інтуїтивний пошук, «не верстатна» техніка.

Отже, в дисертаційних працях, монографіях знаходимо чимало творів народного та професійного текстилю, що поповнили скарбницю української культури.

Список використаної літератури

1. *Гургула І.* Народне мистецтво західних областей України / І. Гургула. – К. : Мистецтво, 1966. – 80 с.
2. *Дутка Р. М.* Українські вибійчані тканини : автореф. дис... канд. мистецтв. : спец. 17.00.06 – «Декоративне і прикладне мистецтво» / Р. М. Дутка. – Л, 1995. – 35 с.
3. *Жук А. К.* Сучасні українські художні тканини / А. К. Жук. – К.: Наук. думка, 1985. – 114 с.
4. *Жук А. К.* Український радянський килим / А. К. Жук. – К., 1973.
5. *Жук А. К.* Український народний килим / А. К. Жук. – К., 1966. – 151 с.
6. *Запаско Я. П.* Українське народне килимарство / Я. П. Запаско. – К., 1973. – 113 с.
7. *Земпер Г.* Практическая эстетика / Г. Земпер. – М. : Искусство, 1970. – 320 с.
8. *Кара-Васильєва Т. В.* Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю» / Кара-Васильєва Т., Чегусова З. – К. : Либідь, 2005. – 280 с.
9. *Когут Г. В.* Українські «панські» килими XVII–XVIII ст. (Історія та стилістика) : автореф. дис... канд. мистецтв. : спец. 17.00.06 – «Декоративне і прикладне мистецтво» / Г. В. Когут. – Л., 2003. – 20 с.
10. *Козакевич О. Р.* Мистецтво в'язання в Західній Україні кінця XIX – першої третини ХХ ст. (історія, типологія, художні особливості, осередки) : дис... канд. мистецтв.: спец. 17.00.06 – «Декоративне і прикладне мистецтво» / О. Р. Козакевич. – Л., 2006. – 180 с.
11. *Кусько Г. Д.* Кафедра художнього текстилю Львівської національної академії мистецтв: становлення, розвиток, потенціал / Г. Д. Кусько // Вісник ЛНАМ. Вип. 17. – Л. : ЛНАМ, 2006. – С. 25–40.
12. *Кусько Г. Д.* Новий текстиль: виникнення, поступ і контури явища / Г. Д. Кусько // Мистецькі студії. – № 2–3. – Л., 1993. – С. 41–46.
13. *Кусько Г. Д.* Рух мистецтва тканини в Україні / Г. Д. Кусько // Художній текстиль. Львівська школа: альбом / Укл. Печенюк Т. Г. – Л. : Поллі, 1998. – С. 78–81.
14. *Кусько Г. Д.* Становление и развитие украинского советского гобелена (опыт историко-теоретического освещения проблемы) : автореф. дис... канд. искусств. : спец. 17.00.05 – «Декоративное и прикладное искусство» / Г. Д. Кусько. – М. , 1987. – 21 с.

15. *Кусько Г. Д.* Сучасний український текстиль : еволюція, досвід, перспективи / Г. Д. Кусько // Студії мистецтвознавчі. – №1. – Львів, 2009.
16. *Луковська О.* Відділ художнього текстилю Львівського коледжу декоративного та ужиткового мистецтва ім. І.Труша. Художня освіта і творчі проблеми / О. Луковська // Вісник ХДАДМ. – 2004. – № 7. – С. 42–51.
17. *Луковська О.* Діяльність кафедри художнього текстилю ЛНАМ : традиції і новаційні пошуки / О. Луковська // Вісник ХДАДМ. – 2006. – №12. – С. 94-101.
18. *Луковська О. І.* Художнє ткацтво Львова другої половини ХХ ст. (художні особливості, традиції, новації) : дис. ... канд. мистецтв. : спец. 17.00.06 – «Декоративне і прикладне мистецтво» / О. І. Луковська. – Л., 2007. – 161 с.
19. *Никорак О. І.* Українська народна тканина ХІХ–ХХ ст. Типологія, локалізація, художні особливості / О. І. Никорак. – Л., 2004. – 584 с.
20. *Печенюк Т. Г.* Розпис тканин в Україні (20 – початок 90-х рр. ХХ ст.) : дис. ... канд. мистецтв. : спец. 17.00.06 – «Декоративне і прикладне мистецтво» / Т. Г. Печенюк. – Л., 1996.
21. *Печенюк Т. Г.* Сучасні тенденції розпису на тканині // Художній текстиль. Львівська школа : альбом / Укл. Печенюк Т. Г. – Л. : Поллі, 1998. – С. 74-77.
22. *Печенюк Т.* Колаж у текстилі : від техніки до операційного мислення / Т. Печенюк // Вісник ЛНАМ. Вип. 19. – Л. : ЛНАМ. 2008 – С. 80-87.
23. *Сидорович С. Й.* Художня тканина західних областей УРСР / С. Й. Сидорович. – К.: Наук. думка, 1979. – 152 с.
24. *Цимбала Л. І.* Золототкацтво Галичини ХVІІІ – першої третини ХХ ст. (Історія, типологія, художньо-стильові особливості) : автореф. дис... канд. мистецтв. : спец. 17.00.06 – «Декоративне і прикладне мистецтво» / Л. І. Цимбала. – Л., 2003. – 19 с.
25. *Шмагало Р.* Мистецька освіта як субдисципліна мистецтвознавства / Р. Шмагало // Вісник ЛНАМ. – Вип. 15. – Л., 2004. – С. 58–69.
26. *Шмагало Р.* Народні традиції килимарства Галичини і художньо-промислова освіта кінця ХІХ – початку ХХ ст. / Р. Шмагало // Діалог культур : Україна у світовому контексті. Філософія освіти: 3б. наук. пр. – Л. : Світ, 1999. – Вип. 4. – С.181-189.
27. *Шмагало Р. Т.* Словник митців-педагогів України та з України у світі 1850-1950 / Р. Т. Шмагало. – Л. : Укр. технології, 2002. – 143 с.
28. *Шмагало Р. Т.* Мистецька освіта в Україні середини ХІХ – середини ХХ ст.: структурування, методологія, художні позиції / Р. Т. Шмагало. – Л. : Укр. технології, 2005. – 526 с.
29. *Шульга З. М.* Ткацький осередок у Глинянах / З. М. Шульга // Художній текстиль. Львівська школа. – Л. : Поллі, 1998. – С. 24–35.

Резюме

Серед важливих галузей сучасної культурної практики є художній текстиль. Види художнього текстилю різних часових періодів – народного чи сучасного були об'єктом чималої кількості мистецтвознавчих праць. Аналізу найважливіших праць у галузі художнього текстилю присвячена дана стаття.

Ключові слова: художній текстиль, ткацтво, художня освіта, мистецтвознавство, дослідження.

Summary

Tsurkan K. Research of artistic Text. of Ukraine in the special literature as the article of scientific search

Among the important sectors of contemporary cultural practice are art textiles. Types of textile art different time periods – contemporary folk or were the subject of a considerable number of art works.

Analysis of the most important works in the field of textile art, including largely dissertation research is devoted to this article.

The author focuses on basic research, dedicated to the ancient crafts in Ukraine, H. Zempera work; which revealed the nature of contemporary art, in-depth relationship with the culture of the past.

The specificity of carpet weaving through the prism of national research A. Zhuka, Ya. Zapaska, S. Sydorovych, I. Hurhula.

And consider a number of studies in which Ukrainian folk fabric in general became the subject of a special analysis. In particular, dissertations and monographs O. Nykorak, the subject of scientific analysis in which is the development of weaving in Ukraine from its inception and early twenty-first century; L. Tsybala this work, which focuses on gold weaving as an independent artistic phenomenon. Discovered

typology, of gold products Galicia eighteenth and twentieth centuries based on samples that are stored in the museums of Lviv, Ternopil, Kyiv, Warsaw, Krakow, Lodz, Wroclaw, outlined the artistic and stylistic features, of gold zones with regard to mutual eastern (Persian and Turkish) models, people weaving traditions of Galicia and European artistic styles.

The origins and development of the Ukrainian Soviet studied tapestry H. Cusco, also made its typology and revealed the specific aspects of synthesis in the interior.

Consider other monographs and dissertations studies that Ukrainian is the subject of a special fabric analysis.

The author pays particular attention to art education in this context, analyzing R. Shmahala monographic study, which analyzed the functioning of artistic and industrial and craft education in Galicia, Bukovina, Transcarpathia, Volyn, Eastern Ukraine, higher artistic schools in Kyiv, Kharkiv, Odessa. Formed methodological model of art education and art-craft movement.

The author proved that as subdystypliny art criticism art education has all the original scientific and theoretical parameters, including the main subject of study is recognized and its methodology.

Motivated and have concluded that the historically proven inability to long-term and proper functioning of artistic education only on the basis of patronage without adequate financial support from the state.

One of the leading trends of the 90-s – «geometrizm» continuation of the search was to create sculpture and figurative compositions also received appropriate coverage in the literature.

In the late 50-ies of XX century in Europe and the United States emerged widespread phenomenon, in art criticism had received different names «new tapestry», «art fabrics», «fiber art», but in domestic art criticism lacked information about textile art of the West.

Innovative in this regard was an article Cusco G. «New Textiles: emergence, progress and outlines phenomena» [12]. Covering the period end 50 – the end of the 80 th century. The author uses the following terms: textiles monumental, three-dimensional form, expression, intuitive search, not «Machinery» technique.

Key words: art textiles, weaving, art education, art, research, types of textile art, gold weaving, native cultural practices, carpet, typology, Lviv National Academy of Arts.

Аннотация

Цуркан К.С. Исследование художественного текстиля Украины в специальной литературе как предмет научного интереса

Среди важных направлений современной культурной практики рассматривается художественный текстиль. Виды художественного текстиля разных временных периодов народного или современного были объектами значительного количества искусствоведческих научных трудов. Анализу важнейших научных работ в отрасли художественного текстиля посвящена данная статья.

Ключевые слова: художественный текстиль, ткачество, художественное образование, искусствоведение, исследование.

Надійшла до редакції 7.10.2014 р.

УДК 781

С. Гданський

ОРНАМЕНТИКА ЯК ЗАСІБ ВИРАЖАЛЬНОСТІ У КЛАСИЧНІЙ КОНЦЕРТНІЙ МУЗИЦІ ДЛЯ КЛАРНЕТУ

Останнім часом спостерігається значна динамізація еволюційних процесів, що торкнулися ледь чи не кожної сфери людської життєдіяльності. В таких умовах чергова спроба оновлення напрямів наукової думки у мистецтвознавстві є органічно актуальною: здається, на сучасному етапі для дослідників відкрилися небачені обрії осмислення та переосмислення багатьох явищ, що лежать на стику культур і культурних традицій.

З сфери музичного мистецтва у фокусі дослідницької уваги опинилося і таке оригінальне явище як імпровізація, що, за визначенням, не піддається фіксуванню з одного боку і все ж, наявне у нотному позначенні каденцій та специфічних орнаментально-декоративних елементів мелодичного варіювання у сольній і ансамблевій грі.